

1200 Öncesi Latin Mantığı^a

IAN WILKS

Çeviren / Translated by

ALİ TEKİN^b

Öz: Mantık sanatının ilk defa *Organon* isimli kitaplarında Aristoteles tarafından ortaya konulduğu bilinmektedir. Klasik mantık, tarihi boyunca Yunanca, Süryanice, Arapça, İbranice ve Latince gibi klasik dillerde elkitabı, özet ya da şerh gibi çalışmalar kaleme almış olan mantıkçı filozoflar tarafından yeniden inşa edilmiştir. Ortaçağ Latin Batı mantığının tarihte klasik mantık geleneği içerisinde kendine özgü bir yer kazanmış olduğu açıktır. Ortaçağ boyunca Latin dilinde ortaya konulmuş zengin bir mantık literatürü olduğunu hepimiz biliyoruz. Türkçede biz klasik diller arasında en fazla Arapça yazılan mantık eserleri üzerine yapılmış çeviri ve akademik çalışmaya sahibiz. Türkçede Latin mantık geleneği üzerine yapılmış yeterli çalışma olduğunu söylemek zordur. Türkçeye çevirdiğimiz bu çalışmada Ian Wilks sekizinci yüzyıldan on ikinci yüzyıla kadar Latin Ortaçağı mantığını ele almakta ve bizlere tarihsel bir perspektif sunmaktadır. Burada sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Latin Batı'da mantığa yaklaşımın Platoncu ve metafiziksel olduğu, onuncu yüzyılda mantıkçıların çıkarım teorisine yoğunlaştığı, on birinci yüzyılda semantik ve lingüistik spekülasyonların öne çıktığı ve son olarak on ikinci yüzyılda ise mantık çalışmalarının mantıkçı teoloji okullarınca ortaya konulan entelektüel ürünlerce şekillendirildiği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Latin mantığı, Aristoteles, Aziz Anselm, Peter Abelard, mantıkçı teoloji okulları.

^a Makalenin alındığı kaynak için bkz. Ian Wilks, "Latin Logic up to 1200", *The Cambridge Companion to Medieval Logic*. Eds. Catarina Dutilh Novaes & Stephen read, Cambridge: Cambridge University Press, 2016, 94-118.

^b Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
aliutekin@gmail.com

Latin Logic up to 1200

Abstract: The art of logic seems to have been undertaken first by Aristotle in his books called *Organon*. Classical logic has been reconstructed throughout its history by the logician philosophers who wrote works like handbooks, summaries, or commentaries in classical languages such as Greek, Syriac, Arabic, Hebrew and Latin. It is clear that the Medieval logic in the Latin West has gained a unique place within the classical logic tradition in history. We all know there is a rich logic literature produced in Latin during the Middle Ages. In Turkish, we have translations and academic studies on logical works mostly in Arabic among these classical languages. It is difficult to say that there is enough work done on the Latin logic tradition in Turkish. In this study, which we translated into Turkish, Ian Wilks deals with the Latin medieval logic from the eighth to the twelfth centuries and offers us a historical perspective. Here, it is stated that the approach to logic in the Latin West in the eighth and ninth centuries was Platonic and metaphysical, in the tenth century the logicians focused on inference theory, in the eleventh century semantic and linguistic speculations came forward and finally in the twelfth century studies of logic were shaped by the intellectual products by the logical-theology schools..

Keywords: Latin logic, Aristotle, Saint Anselm, Peter Abelard, logico-theological schools.

Giriş

Bu bölümde biz, sekizinci yüzyıldaki en yalın ilk başlangıçlarından on ikinci yüzyıldaki temel bir araştırma alanı olarak tümüyle ayrıntılandırılmasına değin Latin Batı Ortaçağı mantığının en erken evresini gözden geçireceğiz. Bu uzun dönemden kalma el yazma bulgular eksik ve dahası bilimsel yoğunlaşmanın başlangıç durumunda sayılır; bu yüzden bu materyallere dayalı tarihsel açıklama zorunlu olarak sınırlıdır. Aslında köken ve teşekkül süreci, özellikle de on birinci yüzyıldan önceki periyot hakkında hipotezler kurmak için bulunulacak ilk teşebbüs bazı durumlarda beklentinin aksini kanıtlayabilir. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Latin Batı'da mantığa yaklaşım karakterce büyük ölçüde Platoncu ve metafizikseldir. Bu, sonrasında, yüklemli ve şartlı ifadeler arasındaki çıkarım ilişkilerine ve (hemen ardından) özneler ile yüklemeler arasındaki cümlesel ilişkilere dair yaratıcı bir araştırmanın başlangıcını bulacağımız daha linguistik yönelimli bir çalışmaya yön verir. Peter Abelard ve on ikinci yüzyıl Mantık-Felsefe Okulları'nın dikkate değer diğer hocaları tarafından (örneğin Poitiers'li Gilbert) takip edilen Aziz Anselm on birinci yüzyılda, bu geleneğe katkı sağlamış olan seçkin bir kişiliktir. Bu son yüzyıl vokalist/nominalist (lafızcı/adıcı) çekişmeler ve Aristoteles'in ana mantık çalışmalarının yeniden geliştirilmesi ile şekillenmiştir; ki o büyük bir mayalanma dönemidir.

1. Geç Sekizinci Yüzyıl ve Dokuzuncu Yüzyılın Öncüleri

Ortaçağ döneminin mantık alanına yönelik üretken ilgisi Karolenj (*Carolingian*) devri eğitim reformları ile başlar. York'lu Alcuin (yaklaşık 720-806) bu reformlardaki merkezi figürdür. York'taki eğitim sürecinden sonra Alcuin, Charlemagne tarafından geç sekizinci yüzyılda Aachen'deki Karolenj sarayında ders vermek üzere davet edilmiştir. O, hayranlık uyandırıcı etkisini gramer, retorik ve mantıktan oluşan Trivium sanatlarının bir savunucusu olarak kullanmıştır. Sayıca çok olan yazıları arasında, onun bu konuların her biri üzerine yazdığı müstakil eserler buluyoruz; bunlar arasında mantık üzerine olan bir tanesi -yani *De dialectica*- bu alanda Latince'de Ortaçağ çalışmaları için kalkış noktası olma

yönünde bir iddiaya sahiptir.

Bu eser Alcuin'in zamanında anlaşıldığı şekliyle mantık alanının özet bir taslağıdır. Burada teşebbüs edilen bilgiye çok fazla ilave yoktur (ve aslında, metnin kendisi büyük oranda Isadore'un *Etymologiae*'sinin Cassiodorus'un *Institutiones*'inden türetilen bölümlerinden kopya edilmiştir¹); amaç basitçe mantığın bölümlerini belirlemek ve her birinin içeriğini göstermektir. Bu metnin planı alanın o zamanlardaki durumu hakkında birçok şey söyler. İlk bölüm giriş niteliğindedir, ikinci bölüm *Ísagoci* hakkındadır; sonraki dokuz bölüm ise *Kategoriler* (daha özel anlamda, o bu metnin anonim bir telhisi/orta şerhi olan *Categoriae decem*²) üzerine yoğunlaşır. Çalışma beş ilave bölüm ile -ki biri kıyas teorisi, ikisi tanım ve birer tanesi de yer teorisi/topiksel teori (*topical theory*) ve *Yorum Üzerine* hakkındadır- tamamlanır. Bu planın dikkate değer bir özelliği, eserde ele alınan diğer konu alanlarına nazaran *Kategoriler*'den [alınmış] oldukça metafizik yönelimli materyale gösterilen dikkatin miktarıdır (Alcuin 1863, 954D-964C). Buna karşın mantık teorisinin oldukça teknik yönleri kıyas teorisi üzerine olan tek bir bölümde üstünkörü ele alınır; örneğin asıl anlamda ifadeler ve kıyasî akıl yürütme arasındaki mantıksal karşıtlık, Karşıtlık Karesinden ya da yüklü kıyasın şekillerinden özel olarak bahsedilmeksizin işlenir (Alcuin 1863, 964C-966C).

Bu, mantığa en erken ortaçağ yaklaşımının tam bir temsilidir; miras kalan yazıların her kademesine ilgi vardır, fakat güçlü metafizik çağrışımlar içeren materyal büyük olasılıkla ayrıntılandırma ya konu olacak olandır. Bu eğilim, Alcuin'in çevresinden çıkan ve toplu olarak "Münih Pasajları" diye gönderimde bulunan bir dizi fragmanda açıkça görülmektedir (Marenbon 1981, 30-55). Yeri geldikçe bu fragmanlar açık bir şekilde kıyas formatında kanıt türünün varlığı ile mantıksal tekniklerde teknik ustalık sergiler (v,

¹ Lewry 1981c, 90-91; Marenbon 2000c, 607-608.

² Bu telhis (*paraphrase*) o dönemde yanlışlıkla Aziz Augustine'e nispet edilmiştir; bu, muhtemelen dördüncü yüzyıl Aristoteles şarihi Themistius okulu kaynaklıdır (Marenbon 2008, 5). John Scottus Eriugena da aynı şekilde bu telhis aracılığıyla *Kategoriler* doktrinine bilhassa aşınadır.

vi ve xi: Marenbon 1981, 53). Fakat teorinin orijinal gelişimi gibi bir şey yalnızca tartışma kategorilere döndüğünde meydana gelir, ki orada bir fragman bunların ilahî olana uygulanamayışını tartışır, diğer ikisi yer ve zaman kategorileri üzerine bir şerh sunar (Marenbon 1981, 53).³

Dönemin en başarılı mantık icracısı anlaşılacağı üzere John Scottus Eriugena'dır (y. 800/815-y. 877). Eğitim gördüğü İrlanda'da doğmuştur, Alcuin'in halefi olmuş ve Fransa'daki Dazlak Karl (Charles the Bald) Saray Okulu'nda öne çıkan bir figür olmuştur. Eriugena'nın kendisinden hareket ettiği metafizik bakış açısı tüm varlığın ilahî olarak anlaşılan bir kaynağı olduğunu varsayar ve onun yaratılmış şeylerin çokluğu ile nedensel ilişkisini bir tür taşma şeklinde ifade eder. Yaratılan varlıklar tüm varlığın kaynağından taşar ve aynı zamanda doğalarının kendisine doğru çabaladığı bir gaye ya da ideal olarak *geri ona* yönlendirilirler. Karşıt yönelimli bu iki ilişki sırasıyla çıkış ve dönüş imgelerinde yakalanır. Eriugena ve ondan etkilenenler için çıkış imgesini açıklamada en yararlı olduğu varsayılan analitik araç mantıksal bölme fikridir: "En genelden en özele iniş" (Eriugena 1996-2003, 2: 526B).⁴ Dönüş imgesi için Eriugena en özel olandan başlayan ve en genele yükselen bir geri dönüş gibi olan "geri toplama (*recollection*)" şeklinde bir eş kavram kullanır (Eriugena 1996-2003, 2: 526B). Daha az soyutlamak gerekirse geniş türlerin daha dar olanlara doğru nasıl çeşitlendiğini ve daha dar olanların daha geniş olanların altında sıra ile nasıl sıralandığını gösterecek noktada bu yöntem aslında bir sınıflamadır. Bu yöntem anlayışı, bir bütün olarak bir alan tanımını *Kategoriler* öğretisi açısından kolayca motive eder; bu çalışmada ele alınan on cinse gönderimde bulunarak Eriugena mantığının fonksiyonunu "bu cinsleri en genel cinslerden en özele doğru alt bölümlerine ayırmak ve onları tekrardan en özelden en genele doğru bir araya toplamak" şeklinde betimler (Eriugena 1996-2003, 1: 463B). Bu çalışmaya eşlik eden metafizik yapıları açıklığa kavuşturmak için *Periphyseon*'un ilk kitabında *Kategoriler'e ilişkin* materyalin son-

³ Bu "Munich Pasajları"nın bir edisyonu Marenbon 1981, 151-166'da bulunur.

⁴ Çeviriler, PL numarası ile referanslanan Eriugena 1987'dendir.

raki ayrıntılandırması böylelikle bu zamanın insanına ana mantık anlayışlarını ifade ediyor gibi gözükebilir. Buna bir örnek Eriugena'nın, bir ifadenin konusunun ve yüklemının temel mantıksal aynılığını savunduğu yüklemlemeye ilişkin açıklaması olurdu. 'Cicero insandır (*a man*)'da 'Cicero'yu bir tür cevher -tekil bir cevher- olarak almak bazılarında 'insan' şeklinde alınandan kökten farklı gözükebilir. Fakat böyle değildir, Eriugena'ya göre: Cicero ve diğer insanlar arasında dağıtılmış olsa da insan türünün kendisi aynı zamanda bir tekildir de. Cicero ve diğer insanlar gibi tekille- rin tümü "türdeki bölünmez bir birlik" şeklinde yorumlanabilir (Eriugena 1996-2003, 1: 470D). Yani tekil ve tür arasındaki ayrım o kadar da açık olmadığı için 'Cicero insandır' da konu ve yüklem bir yandan bir tekil, diğer yandan bir tür şeklinde alınarak ayrıştırılmaz. Yüklemleme ilişkisi buna göre anlaşılmalıdır.⁵

Dikkat ediniz ki, Münih Pasajları'nda bulduğumuz gibi, Eriugena'nın sunumunun bazı parçaları bize aynı zamanda yüklemli (489C-D'deki gibi) ya da şartlı (491C-492A) kıyas formatında kesin tip (*case*) kanıtlar verir. Alcuin ve Eriugena tarafından temsil edilen gelenek çok çeşitli mantık materyalleri ile benzerlik arz etmektedir; fakat böyle olsa bile, onların yaratıcı enerjileri esasen bölme öğretisinden kaynaklanan sorunlara yönelmiş gözüktüyor. Bu eğilim -örneğin Auxerre'li Heiric (841-876/877) ve Auxerre'li Remigius (y. 841-908) gibi entelektüel takipçilerin yazılarında görüldüğü gibi- Eriugena'dan sonra devam eder (Lewry 1981c, 93; Marenbon 1981, 116-138). Fakat o, ortaçağ mantığında konuyu çoğunlukla bu metafizik araştırmalardan uzaklaşan, teknik, linguistik çizgilerle geliştirilen sonraki dönemler için bir paradigmayı temsil etmez.

2. Geç Dokuzuncu Yüzyıl, Onuncu Yüzyıl ve Erken On Birinci Yüzyıl Geçişleri

Bu teknik, linguistik gelişme dokuzuncu yüzyıldan on birinci yüzyıla kadarki on yıllar içerisinde yayılabilmek açısından yavaştır. Bu, çeşitli kanonik mantık metinleri üzerine bir şerh geleneğinin kademeli gelişiminde gözüktür. Bu, önceden Alcuin'in yaptığı

⁵ Eruigenacı mantık teorisi için bkz. Erismann 2007 ve Marenbon 2008, 27-34.

gibi, bu çalışmalardan ortaya çıkan antik öğretinin toplanması ve düzenlenmesine teşebbüs eden az sayıdaki mantık eserlerinin ortaya çıkmasında da gözükür.

Şerh geleneğinde başlarda bu metinlerin hiçbiri ilginç bir şekilde Aristoteles ile beraber çalışılmaz. Apuleius'un *Periermeneias*'ının *Yorum Üzerine* ve *Birinci Analitikler*'in yerini tutması gibi Anonim *Categoriae decem* de, *Kategoriler*'in yerini tutmaya devam eder. Bu dönemde mantıkçılar için diğer kanonik metinler Porphyrius'un *İsagoci*'si, Martianus Capella'nın *De nuptiis Philologiae et Mercurii*'sinin dördüncü kitabı, Augustine'in *De dialectica*'sı, Cicero'nun *Topikler*'i ve Alcuin'in yukarıda dikkat çekilen *De dialectica*'sıdır (Marenbon 2000b, 78); *Categoriae decem*'e, *İsagoci*'ye ve *De nuptiis Philologiae*'den yapılan bir seçkiye özel bir ihtimam gösterilir (Marenbon 2008, 34). Bu periyot boyunca şerh, mevcut el yazmalara doğrudan eklenen satır arası ve kenar notları formunu alır; mantık alanında müstakil ve bütünlüklü şerhler ancak on ikinci yüzyılda yaygın hale gelmiştir. Bu eklemelerin parçacı, sistemli olmayan ve anonim karakteri dikkate alındığında onların oluşturduğu yorum (*gloss*) geleneğinin tarihine ilişkin bir taslak çıkarmak zordur. Fakat John Marenbon "haricî teolojik ve metafizik ilgilerden kademeli bir dönüşün ve metnin lafzını anlamaya yönelik bir teşebbüs"ün izlenimini bildirir (Marenbon 2008, 36).

Geç dokuzuncu yüzyıl mantık eserlerini incelediğimizde, detaya daha çok ihtimam göstermeye ilişkin bu izlenim daha fazla tasdik edilir. Erken bir örnek (*specimen*) Aziz Gall Manastırı'na ait, dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen anonim *Dialectica*'dır (De Rijk 1963, 83). O, Alcuin'in *De dialectica*'sı ile yaklaşık olarak aynı hacimdedir ve açıkçası paralel bir amaca hizmet etmesi kastedilmiştir: ki bu, bilinen teorinin pedagojik anlamda erişilebilir bir taslağını temin etmektir. Fakat belirgin yaklaşım farklılıkları söz konusudur. *Kategoriler* materyali üzerine yoğun vurgu azalmış; ilgili bölüm diğer bölümlerle yaklaşık olarak eşit bir oranda düzenlenmiştir. Alcuin'in çalışmasının ilginç bir özelliği eserin en sonuna, dipnot ya da bir ek şeklinde *Yorum Üzerine*'den materyal yerleştirilmiş olmasıdır (Alcuin 1863, 972C-976A). Anonim *Dialecti-*

ca'da o, o materyal için bir hazırlık aşaması olarak önemine uygun bir şekilde daha çok vurgu yaparak, *Kategoriler*'den sonra ve kıyas hakkındaki materyalden önce olan kanonik yerini bulur (Anonymous 1882, lx-lxiii). Bu çalışma, Alcuin'in çalışmasında bulunan tanım bölümüne yer vermez (*drops*) ve Karşıtlık Karesi ve kıyasî akıl yürütmenin (hala modlarına olmamakla birlikte) şekillerine ilişkin daha tam bir açıklama verir. Bu tartışma, iptidai olduğu kadar, cins ve türün bölünmesi üzerine olan materyal ile artık mutlak merkez noktasını oluşturacak şekilde ilgilenmeyen bir mantık anlayışı sergiler.

Aziz Gall geleneğinden olan, sonraki bir eser, (şimdi İsviçre'nin bulunduğu, o zamanlar bağımsız bir prenslik olan) Aziz Gall Manastırı'na erken bir yaşta giren bir Benediktin rahibi Notker Labeo'nun (yaklaşık 950-1022) *De syllogismis*'idir. Onun eseri, çeşitli çalışmaların şerhi şeklindeki formattan kaçınmakla ve -hem yüklemli hem şartlıyı içerecek şekilde- yalnızca yoğun bir kıyas tartışmasına teşebbüs etmekle konunun teknik sunumunda daha ileri bir aşamayı örneklendirir. Notker yüklemli kıyasın on dokuz modunun ve şartlı kıyasın yedi modunun her birini dikkatli bir şekilde tanımlayarak ve örneklendirerek bunlar üzerine yöntemsel bir yetkinlikle çalışır. Halihazırda biz onun tartışmasında ortaçağ mantığında ileride karşılaşılabilecek büyük bir soruna ilişkin bir duyarlılık görebiliriz: Yerler/topikler/konular ile şartlı kıyaslar arasındaki ilişki. Cicero ile başlamış gibi gözüken bir geleneği takip eden, yukarıda bahsedilen anonim *Dialectica*, -olumlama ile olumluyucu modu (*modus ponens*) ve değilleme ile değilleyici modu (*modus tollens*) içeren- şartlı kıyasın modlarının üçünü yerler/topikler olarak listeler (Anonymous 1882, lxvii-lxviii; Green-Pedersen 1984, 140). Problem şudur ki, mantıksal araçların elverdiği (*go*) kadarıyla, şartlı kıyaslar kendilerini daha ziyade kanıt kurmanın informel teknikleri olarak sunan yerlerin/topiklerin genel akışından yoksun bir burhânî zorunluluk seviyesine ulaşır. Ortaçağ geleneği, şartlı kıyasların yerlerle/topiklerle olan bu bağlantısını eninde sonunda çözmelidir; Notker, şartlı kıyaslarla bağlantı kurularak zorunluluğa mahal verenler ile geleneksel listedeki tüm diğerleri arasındaki -

topikler ailesi içerisinde olan- bir farkı kabullenmeye yönelik en azından erken bir adım atar (Notker 1882, 619; Green-Peddersen 1984, 142). Buna karşın, diğer bir alanda o bu kadar ileri görüşlü değildir. O, Ortaçağ mantığında 'şayet...ise o zaman' ifadesinin nasıl olumsuzlanacağına ilişkin tam bir anlama düzeyine ulaşmadan biraz öncesidir. Bir şartlıyı olumsuzlamanın onun arbitrişenini olumsuzlama meselesi olduğu Boethius'tan miras kalmıştır (Martin 1991). Notker bunu 'Şayet gündüz olmuşsa, günün aydınlık olmaması söz konusu değildir (*If it is not the case that if it is day it is not light*)'in 'Şayet gündüz olmuşsa, gün aydınlıktır (*If it is day it is light*)'ın iki defa olumsuzlanmış bir eşiti olduğuna inanacak derecede kabul eder (Notker 1882, 612-613; Morenbon 2008, 40). Çok daha sonrasına kadar bu mesele daha iyi anlaşılacaktır.

Bu dönemdeki mantık teorisi için değişimin önde gelen itici güçlerinden biri Boethius'un *İsagoci, Kategoriler ve Yorum Üzerine* çevirilerinin ve onun bu çalışmalar üzerine olan şerhlerinin yavaş fakat devam eder şekilde ortaya çıkışıdır. Onun yerler/topikler, yüklemli kıyaslar ve şartlı kıyaslar üzerine olan *De differentiis, De Syllogismis categoricis* ve *De syllogismis hypotheticis* adlı eserleri de yine etkilidir (Lewry 1981c, 95-96; Marenbon 2008, 38-39). Boethius'un etkisi bu dönemden on ikinci yüzyıla kadar iyi bir şekilde devam etmiş ve Fleury'li Abbo'nun (y. 945-1004) çalışmasında zaten çokça telaffuz edilmiştir. Abbo, Orleans yakınlarında doğmuş ve Fleury'daki Bedediktin Manastırı'na girmiş, daha sonra Paris ve Reims'te okumuştur. Onun *Syllogismorum categoricorum et hypotheticorum enodatio*'su özellikle kıyas teorisi sunumuna yönelen Notker'inki gibi bir eserdir. Fakat o, nitelikçe çok daha tekniktir; oldukça sınırlı sayıda destekleyici şerhlerin eşlik ettiği uzun ve sıralı örnek listeleri onun sayfalarına hakim olmuştur. Karşıtlık Karesi ile ilgili, farklı türden değişik yüklemeler koyarak her biri 'Her insan ...dır' fragmanından türetilen, en az doksan ayrı örnek buluruz: Değiştirilen yüklemelerden biri, tümünde ve sadece insanda (*men*) bulunan ayrılmaz bir arazi ('Her insan bilkuvve gülerdir'), bir diğeri tümünde ve yalnızca olmaksızın insanda bulunan bir cinsi ('Her insan hayvandır/canlıdır'), bir diğeri sadece

bazısında fakat tüm insanlarda olmaksızın bulunan bir arazi ('Her insan müzisyendir') ve benzerini içerir (Abbo 1966, 34-35). Alışıldık tarzda olumsuzlara başvurularak böylece doksan kare ortaya çıkar. Hedef, karenin nasıl somutlaştırılabileceğini ortaya koymak amacıyla ilgili tüm kavramsal ihtimallerin örneklendirilmesi gibi gözüktür; geniş kapsamlı örneklendirmelerin paralel bir programına şartlı kıyaslar için de teşebbüs edilmiştir. Abbo ağırlıklı olarak Boethius'un *De Syllogismis*'inden yararlanmıştı (Lewry 1981c, 97) ve Apuleius'un *Yorum Üzerine*'sindeki alternatiflerden bu kaynakta bulunan formülasyonları ayırt etme gayreti içerisindeydi -örneğin, o Aristotelesçi Karşıtlık Karesinin yanı sıra farklı bir şekilde Apuleiusçu Karşıtlık Karesi diye isimlendirilen diğer bir şema daha dahil ederken yaptığı gibi- (Abbo 1966, 34). Abbo'nun Boethiusçu teoriye olan büyük borcu benzer şekilde, onun şartlı kıyaslara yaklaşımında (*treatment*) hem iyi hem kötü yönde açıkça [görülür]. Zihinsel bağımsızlığını ortaya çıkaran bir alan onun yerler/topikler ve kıyas arasındaki ilişkiye yaklaşımıdır; Notker ve çoğu ortaçağ mantıkçısında olduğu gibi, Abbo da bu ilişkiye belli oranda ışık tutmaya heveslidir. Onun eserinde peşine düştüğü iddia, yüklemli de dahil tüm kıyasların en sonunda öncüller için tasdik sağlama gibi yerlere/topiklere bağlı olmasıdır. Bu onların tümüyle, şüphelerin söz konusu olabileceği ve dolayısıyla zayıf bir ifade içerisinde gözükebilecek şeyler hakkında potansiyel olarak öncüllere sahip olmaları nedeniyle böyledir; bu potansiyel başarısızlığın ifade edildiği yerler/topikler aracılığıyla olur (Abbo 1966, 50, 64 ve 86-87; Green-Pedersen 1984, 144).

3. Geç On Birinci Yüzyıl

Şimdi mantık teorisinin formülasyonu hakkında daha çaplı bir üretkenliğin söz konusu olduğu bir döneme (*era*) geçiyoruz. Burada dönemi (*time*) temsil etmesi için üç çalışma kullanılacaktır: Aziz Anselm'in (1033-1109) *De grammatico*'su; Champeaux'lu William'ın (y. 1070-1121) okulundan *Introductiones dialecticae secundum Wilgelmum*; ve *Garlandus'un Dialectica'sı*.

Anselm İtalya'da doğdu ve Normandy'deki Bec'te bulunan Benediktin Manastırı'nda Lanfranc'ın öğrencisi oldu. Onun *De*

grammatico'su bu bölümde ele alınan (*treated*) en kendine özgü çalışmadır. O herhangi bir anlamda genel bir mantık araştırması (*survey*) değildir, fakat daha ziyade Aristotelesçi türemiş [isim]ler (ya da “paronimler”; bkz. *Kategoriler* 1a12) tartışması ile bağlantılı spesifik bir problem tartışmasına odaklanmıştır. Türemiş (*denominative*), bazı isimlerle çekimsel olarak ilişkili olan bir sıfattır; örneğin ‘cesur (*brave*)’ ‘cesaret (*bravery*)’ten meydana gelen bir türemiştir.⁶ Şimdi cesaret bir şekilde bir nitelik, ve ‘cesaret’ kelimesi açık bir şekilde o niteliğe delalet eddir -diğer bir deyişle o, dinleyicinin zihninde o niteliğin bir temsilinin (*representation*) oluşmasını sağlar. Fakat ilgili ‘cesur’ kelimesi farklı bir iş görüyor gibi gözükür. Biz onu cesur birine seslenmek için kullanırız, ve bu durumda biz, bu, yaptığımız şeyin bir parçası olmasına rağmen, tam olarak cesarete delaleti kastetmeyiz; biz onu kişiye bir yönde işaret etmek için de kullanırız. Böylelikle o, kendisinden geldiği isimde mevcut olmayan bir türemiş ile ifade edilen anlamın diğer bir yönü imiş gibi gözükür. Bu, *De grammatico*'nun merkezî sorunudur, ve Anselm onun aracılığıyla isimlendirmenin semantiğine dair bir incelemeye girer.⁷ İncelemenin neticesi, bir ismin doğrudan delaletinden başka olan bir şeyin sıklıkla anlama katkısı yaptığını ortaya koymaktır; katkı yapan bu diğeri onun ‘adlandırma (*appellation*)’ dediği, gönderim (*reference*) gibi iş gören ve daha doğrusu, bir şeyin özel bir kullanım bağlamında elde ettiği bir gönderim türüdür (Henry 1964, 69).⁸ Türemiş olan ‘cesur’ sadece cesarete delalet etmez; aynı zamanda o niteliği haiz kişileri de adlandırır (*appellates*). Böylelikle biz şunu söyleyebiliriz: hem isim hem de türemiş, her ikisi de dinleyenin zihninde cesaretin bir temsilinin oluşmasını

⁶ Ben, Anselm’in argümanını örneklendirmek için Peter King’in (2004, 92) ‘cesaret/cesur’ örneği kullanım pratiğini takip ediyorum. Henry (1964, 91-94) Anselm’in kendi tercih ettiği örnek olan *grammaticus*un çevirisinin zorluğunu tartışır.

⁷ Dikkat ediniz ki Anselm problemi (bizden önceki örnek açısından amacı ifade etmek için) cesaretin bir cevher mi yoksa nitelik mi olduğu şeklinde metafizik bir problem olarak formüle eder (Henry 1964, 49). Onun delalet ve adlandırmaya (*appellation*) yönelik sonraki tartışması onun cevabının semantik imalarını açıklığa kavuşturmaktadır.

⁸ Bu noktada Anselm’i anlamak için gönderim anlayışını kullanımıyla ilgili uyarılar için bkz. King 2004, 93 ve Marenbon 2008, 53.

sağlamak suretiyle cesarete doğrudan (*per se*) delalet eder. Fakat türemiş, cesur *kişilerin* bir temsilinin oluşmasını sağlamak suretiyle aynı zamanda başka bir şeyin dolaylı (*per aliud*) bir delaletini de haizdir. Anselm'in analizinin etkisi daha sonraki yüzyıllar boyunca Ortaçağ semantik teorisinin temeli olarak kaçak bu ayrımı ortaya çıkarmak olmuştur.

Yukarıdaki anlatı, amaçlarına doğru dolambaçlı bir yol alan ve yol boyunca birçok teknik noktayı tetkik eden *De grammatico*'da ortaya konulan şeyin yalnızca en basit ipucunu verir. Alcuin ve Eriugena gibi, Anselm'in de daha ziyade *Kategoriler*'deki materyal ile ilgilendiğine dikkat ediniz. Fakat Anselm'in yararlandığı türemişler hakkındaki materyal o çalışma ile metafizik anlamda en az karışmış olanlar arasında bulunur. Arka planda, yaygın [bir eser olan] *Institutiones grammaticae*'si bu bölümün içerdiği periyot boyunca Latin Dili gramer çalışması için bir temel olan Priscian'ın (y. 500) yazılarından kaynaklanan güçlü gramatik etkiler söz konusudur. Eriugena gibi Alcuin de ona bir şerh yazmış ve bu çalışmanın yoğun bir şekilde notlandırılmış elyazma nüshası, Aziz Gall'ın manastır cemaati ile birlikte anılmıştır. Fakat bu, gramer çalışmalarının mantık alanı üzerinde gerçek anlamda yaygın bir etki gösterdiği on birinci yüzyıldadır (De Rijk 1962-1967, II.1.97). Priscian'ın bir görüşü burada özellikle önemlidir: -Anselm'in türemişleri analizinin açıkça kendisine dayandığı- bu görüş, bir ismin sadece bir cevhere değil aynı zamanda cevherin sahip olduğu bazı niteliklere de delalet ettiği (Priscian 1961, II.53). Aristoteles'in karşı iddiası, bir ismin delalet ettiği şeyin asla çift katlı (çift yönlü: twofold) olmayacağıdır; o, yalnızca, dinleyenin zihninde oluşan bir kavramla ilgilidir. Anselm'in isimlendirme semantiği anlayışı (*account of the semantics of naming*) tartışmadaki yeni etkenlerin güçlenmesini, böylece yeni bir trendin ortaya çıkmasına yönelik bir beklentiyi yansıtır.

Introductiones dialecticae secundum Wilgelmum, etkili [bir şahsiyet olan] Champeaux'lu William (1070-1122) ile, kişisel bir edebi ürün ya da onun öğretisinin bir kaydı olarak, yakın bir şekilde

ilişkilidir.⁹ William, Paris'teki Notre Dame katedral okulunun başı, sonrasında Aziz Victor Manastırı'nın kurucusu iken şimdi ise, diğer şeylerin yanı sıra, eski öğrencisi Peter Abelard'la yaptığı ateşli tartışmaları ile ünlüdür. Bu eser, *De grammatico* gibi, semantik teorinin aynı zenginliğini gösterir, fakat gelecek on yıllarda mantık eserleri için erken bir şablon olarak oldukça ileri görüşlüdür. Amaç, (Fleury'li Abbo'da olduğu gibi) mantığın sadece kıyasla çokça ilgilenen kısmını değil, (Alcuin ve anonim Aziz Gall'ın *Dialectica*'sının yazarında olduğu gibi) dar bir alandaki tüm mantık silsilesini kapsamaktı. Fakat istenen şey, *Yorum Üzerine*'de Aristoteles'in kullandığı ve Boethius'un şerhlerinde tam bir gösterim halinde ortaya koyduğu şekliyle, aynı zamanda olabildiğince kapsamlı bir sunum organize etmektir. Mantıkta metafizik öğretinin merkeziliği hakkında varsayımlar olmaksızın, kıyasları, fiziksel seste (*sound*) bir temele sahip olan kelimelerin dışında yapılar olarak görmek sezgisel hale gelir. Böylelikle fiziksel ses *Introductiones* için başlangıç noktası olur. Sonraki açıklayıcı yolda, vokal sesler (*vocal sounds*), vokal olmayandan ayırt edilir, uzlaşımsal vokal sesler uzlaşımsal olmayanlardan ayırt edilir, ve böylece isimler, fiiller ve ifadeler (*orationes*) anlamlı (*significative*), uzlaşımsal vokal sesler olarak tanımlanır (Iwakuma 1993, 57-58). Aristotelesçi/Boethiusçu tanımlar dizisi (*definitory sequence*), sonraki adımlar tam ifadeden (*oratio perfecta*) bir ifadenin tanımına ve dolayısıyla da onun şartlı ve yüklemli varyasyonları arasındaki ayrıma devam edecek şekilde, on ikinci yüzyılın çok daha ötesinde mantık eserlerinin temel bir unsuru halini alır. Önem kazanacak diğer temel fikirler (*notions*) sırasıyla yerini alacaktır. Birinci ve ikinci vaz/koyma (*imposition*) arasındaki ayırım tetkik edilir (*canvass*) - diğer bir deyişle, sırasıyla, şeylere genel olarak tahsis edilen (*apply*) isimler ile diğer kelimelere tahsis edilen gramer ve mantıkta kullanılan özel isimler arasındaki ayırım tetkik edilir (Iwakuma 1993, 64). Niceleyiciler betim için ayrı ayrı alınır, ve tümel ve tikel formlar arasındaki belirsiz ve muğlak durumlar belirlenir (Iwakuma

⁹ Bu metnin tarihsel şartlarından bilinenler için bkz. De Rijk 1962-1967, II.1.145; Iwakuma 1993, 45-50; ve Iwakuma 2003, 3-5.

1993, 64). Belki de en dikkat çekici olanı, biz, basit bir şekilde ardbitişene değil, bir bütün olarak cümleye olumsuzlama işaretinin eklenmesini içerecek şekilde, doğru belirlenmiş şartlıların olumsuz formlarını buluruz (Şayet Sokrates insan ise, onun taş olması söz konusu değildir (*It is not the case that if Socrates is a human then he is a stone*)) (Iwakuma, 1993, 65).

On birinci yüzyılda o zamana kadar ve sonrasında kelime, ifade (*phrases*) ve tabirler (*statements*) etrafındaki temel semantik sorunlar yorum ve tartışmalarda ortaya çıkıyordu. Bu değişimlerle eşzamanlı olarak, yerler/topikler ile kıyas arasındaki ilişkiler üzerine daha önceki tartışmalar da yapılmaya devam ediyordu. Bu özel eser bu husus hakkında ayırt edici bir görüş sunar. Herşeyden önce, yerler/topikler şartlı (*conditional*) ifadelerle ilişkin tartışma ele alındıktan hemen sonra sunulur ve böylesi tabirleri (*statements*) doğrulamak için kullanıma sokulur. Onların sayısı -ilginç bir şekilde geleneksel sınıflamalarda verildiği gibi- beş ile sınırlıdır: “bir bütünden”, “bir parçadan”, “bir eşitten”, “zıtlardan” ve “doğrudan olanlardan” (Iwakuma 1993, 68). Bir yerin/topiğin kanıtlar oluşturmak için bir alet olarak kullanılması fikri (*notion*), burada yoktur; onun aşağıdaki gibi işleyen gerekçelendirmedeki rolü dışında bir önemi yoktur. Bir şartlıda hem önbitişen hem artbitişen vardır ve bunların her ikisinin de bir konu ve bir yüklemi vardır. İki yüklem potansiyel olarak yukarıdaki beş yersel/topiksel ilişkide birbirine dayanabilir, aynı şekilde iki özne de böyle olabilir; dolayısıyla birinci yüklem ve ikinci yüklem böyle olabilir, ve tersi. Buna göre, burada birçok potansiyel yersel/topiksel ilişkilerin olması muhtemeldir ve onların görüldüğü şartlıyı (*conditional*) onaylarken bunların bazısına işlevsel olarak başvurulabilir -ve bundan dolayı şartlılar (*conditionals*) için konu temelli bir dizi kural doğar.¹⁰ Bir sonraki adım bu anlayışların (*insights*) hem şartlı (*hypothetical*), hem yüklemli kıyaslar için benzer bir gerekçelendirme şeması haline getirilmesidir. Çözüm her iki tür kıyasın karışık şartlılar (*complex conditionals*) şeklinde formüle edilmesidir. Örneğin, Bar-

¹⁰ Bu temelde oluşturulan çeşitli kurallar (*rules*) için bkz. Iwakuma 2003, 53-55; yine bkz. Stump 1989, 117-121.

bara ('Her A B'dir; Her B C'dir; Öyleyse her A C'dir'), "Şayet bir şey başka bir şeye tümel olarak yüklenirse, sonra başka şey [de] o yükleme tümel olarak yüklenirse, o zaman tam olarak aynısı konuya tümel olarak yüklenir." (Iwakuma 1993, 70); bu açık bir şekilde 'P \supset (Q \supset R)' formunda bir şartlıdır (*conditional*). Bir kanıt formunun bu şekilde (*way*) dönüştürülmesi bir geçerlilik (*validation*) tekniği sağlar: Bu, dönüştürüldüğü şartlının doğruluğunu kanıtlar. Ve, az önce belirtildiği gibi, bunu yapmanın yolu önbitişen ve ardbitişenin konu-yüklem olan terimleri arasında bulunan yersel/topiksel ilişkiler aracılığıyla. Sonunda, bu görüşe göre, kıyas mantığı, sırasıyla yer/topik teorisinde kurulan şartlıların doğruluğunda kurulur. Teorinin bu üç alan arasındaki ilişkileri böylece tatmin edici bir yalınlık içinde ileri sürülür.

Introductiones dialecticae secundum Wilgelmum ile, biz bir on ikinci yüzyıl mantık eserine çok benzeyen bir şeye ulaşmaktayız. Fakat bu döneme dönmeden önce, geç on birinci yüzyıldan tartışmalı yorumlayıcı bir pratik sunan diğer bir metne -Garlandus isimli müphem bir figür tarafından yazılan *Dialectica*'ya¹¹- dikkat çekilmelidir: Sonradan 'vokalizm' diye isimlendirildiği gibi (Iwakuma 1992a). Bu metnin gerçek tarihlendirmesi hala bir soru işaretidir ve çalışma bir erken on ikinci yüzyıl ürünü bile olabilir. Bununla birlikte bakış açısının çağdaş bir tanığı ya da sonraki bir yankısı olarak o çok fazla vokalizm yansıtmaktadır. Vokalizm mantığın metafizik bir içeriğe sahip olduğu şeklinde bir anlayış (*notion*) içerir; onun karşı iddiası mantığın tam anlamıyla kelimelerle (*words*) olduğudur. Dolayısıyla bu *Dialectica*'da *Kategoriler*'in materyali bile mümkün merteye bu çizgileri takip edecek şekilde anlaşılır. Örneğin, cevherin daha fazla ya da daha az olma derecesine duyarlı olmadığı şeklindeki Aristotelesçi ilke cevherlerin isimlerinin isimlendirdikleri şeylere nasıl tahsis edileceği hakkında bir iddia olarak yorumlanır; dolayısıyla der Garlandus, 'insan' Sokrates'e, Platon'a olduğundan daha az ya da daha fazla bir şeye tahsis edilmez

¹¹ Metin, editörü De Rijk tarafından Garlandus Compotista'ya nispet edilmiştir, fakat şimdi genel olarak Besançon'lu başka bir Gerlandus'a nispet edilmektedir (Marenbon 2007b, 133).

(*apply*) ve insanlara farklı derecelerde tahsis edilmez ya da onlardan kaldırılmaz (*remittitur*) (Garlandus 1959, 19).

Mantığın gerçek konusu olarak kelimelerin vokalist kavranışı çalışmada Garlandus'un *Yorum Üzerine*'den materyal kullanırken de gözüktür. *Dialectica*'nın ilgili bölümleri mantık teorisini mantığı görünür bir şekilde kelimelerin gerçek özellikleri ile bağlayan vokalist programın doğal bir sonucu olan (Latin) gramerinin ampirik unsurları ile yakın ilişki içerisinde ayrıntılandırma eğilimindedir. Bir pasajda, örneğin, Garlandus konu ve yüklem terimleri olarak işlev görebilen tüm gramatik öge dizisini listelemeye özen gösterir -çünkü bunlar, ayrı ayrı böyle olmakla birlikte, sadece isim ve fiil değildirler. İşaret zamirleri ve "düzenli" (*regularis*) olmayan diğer kelimelerde olduğu gibi, tüm ifadeler her iki şekilde de kullanılma kapasitesine sahiptirler. 'Okuyan [biri] insandır'da olduğu gibi, sıfat fiil formunda fiiller konu olarak ve isimler yüklem olarak kullanılabilir (Garlandus 1959, 48). Burada yüklem olarak kullanılan ifade (*phrase*) türü bu dönemde bariz (*conspicuous*) hale gelecek diğer bir problemi ortaya çıkarır: kopulanın rolü. Kıyas teorisi birinci örnekte konu ve yüklemde gözüken isimlere odaklanır, çünkü onlar kıyas kalıplarını (patterns: modlarını) yönlendiren bu şeyler arasındaki ilişkilerdir (*relations*). Böyle yorumlanarak ayrıntılandırılan mantık kopulaya/bağa özel bir ihtimam gösterme ihtiyacı duymaz. Fakat gramer geleneği bu kelimenin teorik bir değerlendirmesini yapmayı ihmal edemez ve Priscian ona "varlık bildiren" fiil olarak açıkça işaret eder, çünkü o eklendiği konunun tam varlığına delalet eder gözüktür (Priscian 1961, 414). Garlandus onun mantıksal durumuna açıklık getirmeye özen gösterir. O 'İnsan canlıdır (*Man is an animal*)'da 'dır'ın (*is*) yüklem olduğunu kabul eder, fakat sadece ikincil olarak; yüklem o olmaksızın böyle bir fonksiyonu icra edemese bile o yüklem parçasını tam anlamıyla ifade etmez (Garlandus 1959, 46-47; Tweedale 1988, 202). Mantıksal formu gramatik realite ile bağdaştırmaya yönelik diğer problemler bu sayfalarda da tartışılır. Kelimenin Aristotelesçi tanımının -ki o, onun ayrı olarak anlama delalet eden bir parçasının olmamasını gerektirir- (*hircocervus* 'keçi-geyik' gibi: Garlandus

1959, 68-69) bileşimlerden oluşan mevcut birçok kelime ile uyuşmadığı gözükür. Buna karşın, anlamları birbirinden tam olarak ayrı olmayan bileşenlere/ögelere sahip olmakla daha ziyade kelime benzeri gözükür (*dialecticus bonus*, 'iyi mantıkçı' gibi: Garlandus 1959, 76) ifadeler bulunacaktır (zira bu durumda 'iyi'nin anlamı 'mantıkçı'nın anlamı ile bir şekilde sınırlanır). Bunlar antiklerce bilinen ve Boethiusçu yazılara aktarılan pazıllardır; fakat onlar Garlandus ve onun çağdaşları elinde yeni bir hayat bulur.

Semantik meselelere ilişkin bu derin dikkatin yanında biz yer/topik ve kıyas teorisinin bileşik bir çıkarım teorisi ile ilişkilendirme problemi üzerine devamlı bir vurgu buluyoruz. Burada kıyasî akıl yürütmenin bir anlamda yerlerle/topiklerle geçerli kılındığı görüşü söz konusudur (Stump 1989, 82-88). Garlandus bu bakımdan tüm yerlerin/topiklerin şartlı kıyaslar için faydalı olduğunu fakat yüklemli için üç tanesinin faydalı olduğunu iddia eder: "bir bütünden", "bir parçadan" ve "bir eşitten" (Garlandus 1959, 114). Şayet biz bu üçlü listeyi yukarıda Champeaux'lu William okulundan alıntılanan beşli liste ile karşılaştırsak, ikisinin dışarıda tutulduğunu fark edeceğiz: "zıtlardan" ve "doğrudan olandan". Bu dışarıda tutma burada oldukça gelişigüzel bir biçimde sunulmuştur; Peter Abelard'ın onu sonradan müdafaa etmesi Ortaçağ mantığının ufuk açıcı tartışmalarından birine neden olur.

4. On İkinci Yüzyıl: Peter Abelard

On ikinci yüzyılın başlarında o dönemde kolaylıkla ulaşılabılır olan Aristotelesçi mantık çalışmalarının tümü için çok yönlü bir şerh geleneği mevcuttur. Analizi ve teknik duyarlılığı desteklemek için safsatanın (*sophisms*) ve diğer maksatlı örneklerin kullanımı giderek artmaktadır. Bu konunun öğrencilerinin sayılarının özellikle de Paris ve çevresinde bu zamana kadar arttığı göz önünde bulundurulursa erken Latin mantık geleneğinin şimdi ilk devlerini yetiştirmeye hazır olması aslında şaşırtıcı değildir.

Peter Abelard (1079-1142) kariyerinin erken evrelerinde, voka- list bakış açısına geniş ölçüde sempatik kaldığı Roscelin'in bir öğ-

rencisiydi.¹² Fakat o yine de mantığın araştırdığı varlıkların *anlamla dolu* (*imbued*) *alınan* kelimelerin fiziksel sesleri olduğunu savunarak ona ilişkin önemli bir arındırma (*a key refinement*) teklif eder; onlar sadece sesler değildir. O bu hususu kurucu maddesi ile, tümüyle değil fakat daha ziyade şekille dolu olarak alınan aynı maddeyle eşdeğer olan bir heykelin yapımı ile karşılaştırarak anlatır; anlamla dolu olarak alınan kelime, [yani] *sermo*, sadece fiziksel olan *vox*'tan (sesten) benzer bir şekilde farklıdır (Abelard 1933, 522; Tweedale 1976, 147-157). Bir *sermo* genel bir terim olarak kullanıldığında, onun genelliği insanlık ya da hayvanlık/canlılık (*animality*) gibi bir tümel ile ilişkilendirilerek anlatılmaya ihtiyaç duymaz. Onun insanlık ya da hayvanlık *intellectusu* ile -diğer bir deyişle zihnin anlayışı ve kavrayışı ile- ilişkilendirilmesi yeterlidir. Bir *intellectus* ne türden olursa olsun temsil ettiği şeyin az çok tam bir temsilini elde edebilir ve temsil ne kadar az olursa iliştilirildiği *sermo* o kadar genel olacaktır (Abelard 1919, 21-22). Genellik böylece açıklanır, genel terimlerin semantiği tümeller probleminde yalıtılır ve anti metafiziksel bir mantık kavramı (*conception*) -Alcuin ve Eriugena'nın Platonculaşan kavramlarından uzak dünyalar- daha fazla yerleşir.

Kelime, ifade (*phases*) ve tabirlerin (*statements*) semantiği tartışması, büyük yapıların küçük olanlardan nasıl oluştuğuna özel bir önem verilerek, bu temele dayandırılır (Wilks 2008, 92). Abelard kelime anlamını iki yöne bölümlenme işlemine devam eder: Adlandırma (bu isimlendirmedir) ve delalet (*signification*) (ki o dinleyenin zihninde bir *intellectus* oluşturmayı içerir). Fakat bu, baskın olarak, analizinin çoğu boyunca başvurduğu ikincisine [işaret eder] (Abelard 2010a, 00.11). Edatlar gibi belirsiz kelimeler isim ve fiillerden farklıdır, çünkü onlar kendi başlarına değil yalnızca isim ve fiiller ile bileşim içerisinde alındıklarında delalete (*signification*) sahiptirler (Abelard 2010a, 02.19). Buna karşın fiiller

¹² Vokalizm ve Abelard üzerindeki etkisi hakkında güncel araştırmaların bir değerlendirmesi için bkz. Marenbon 2011. Abelard'ın renkli kariyeri hakkında bir anlatı için bkz. Clanchy 1997; ya da Abelard'ın *Historia Calamitatum*'daki (2010b) kendi anlatısına müracaat ediniz.

isimlerden farklıdır, çünkü onlar yüklem oluşturma gücü/yüklemcil güç veren ve başka bir şeye söylenen bir şeyin işaretleri/göstergeleri (*signs*) olarak gözükken isimlere bileşen belirgin bir ilave delalet unsuruna -bir delalet moduna- sahiptirler. Gerçek şu ki, 'koşar (*runs*)' gibi bir fiil hem bir ismin delaletine *hem de* bu ilave yüklem oluşturuca delalet moduna sahip olmakla birlikte 'koşuyor (*is running*)'da olduğu gibi -ki burada bağ o ek içeriğe işaret ediyor gözükür- yeniden yazılarak açığa vuruluyor gözükür. Garlandus'ta olduğu gibi herhangi bir tür varlıksal anlamı muhafaza edip etmediği de büyük bir endişe kaynağıdır ve Abelard'ın kendisi bu konuda farklı zamanlarda hem olumlu hem olumsuz görüşleri destekler gözükmektedir.¹³

Yüklem oluşturma gücü anlayışı soru, emir vb. oluşturma gücü gibi paralel anlayışlar önerir; Abelard bu farklı güç türleri ile onların ayrı ayrı uygulanabildiği genel içeriği birbirinden ayırır (Abelard 1970, 151).¹⁴ Bu içerik bir tabir (*statement*) tarafından söylenen, sorulan, emredilen şeydir; o Abelard'ın onun *dictumu* dediği şeydir. *Dictum* aslında tabirin doğru ya da yanlış olmasına ve yine kipsel durumuna ve diğer ifadelerle çıkarımsal ilişkilerine sebep olan bir duruma (*fact*) benzer bir şeydir (Abelard 2010a, 04.26). Bu önermesel içerik anlayışı (*notion*) Abelard'ın analitik dağarcığına uygun bir ek olarak ortaya çıkar ve onu, örneğin mantıksal olarak olumsuzlamanın açıkça yerleştirilmesinin bir olumsuzlamada işaret ettiği temel anlayışın (*the key insight*) *dictuma* dahil olmadığına ('O koşmuyor'), fakat onun dışında olduğuna ('Onun koşuyor olması söz konusu değildir') onu yönlendirir (Abelard 2010a, 07.28).

Geriye Abelard'ın çıkarıma dair açıklamasının yorumlanması kalıyor. Onun bu alanda en dikkate değer bulguları çıkarımsal ilişkinin doğası ile meşguliyetinden kaynaklanır. Geçerli bir kıyasla sonucun içeriğinin öncüllerin içeriğinde zaten içerilmesi gibi, Abelard'a göre doğru bir şartlının (*conditional*) önbitişen ve ardbiti-

¹³ De Rijk Abelard'ın kopula/bağ hakkındaki düşüncelerini çok iyi işlemektedir; Rosier-Catach 2003b onun görüşlerini dönemin gramer teorisine bağlar.

¹⁴ Abelard'ın bu ilişki hakkındaki görüşlerinin tarihsel önemi için bkz. Martin 2004, 166-168.

şeni arasındaki ilişkide de bu böyledir (1970, 253; Martin 2004, 170). Geçerli bir kıyastaki bu içerme durumuna belirli bir söz, kıyasî formun mevcudiyeti ile işaret edilir; sonuç tam (*perfecta*) bir çıkarımdır (1970, 253-254). Bir şartlı (*conditional*) bu içerme durumunu eşit derecede elde edebilir, fakat takip olarak sözlü bir form ile işaret edilen bir yolda değil. Bundan dolayı o bize sadece ilave anlamların içerimin garantörü olarak görülmesi gerektiğini öneren tam olmayan (*imperfecta*) bir çıkarım verir (Abelard 1970, 255-256). Bir yerin/topiğin yaptığı şey budur. Champeaux'lu William gibi Abelard da doğru bir şartlıya temel olacak olan önbitişen ve ardbitişen arasındaki yersel/topiksel ilişkileri belirlemeyle ilgilenir. En geleneksel yerler/topikler böylesi ilişkileri üretemeyecektir. Yine de bunu yapan, "Türün yüklendiği her şeye cins de yüklenir" ilkesinde ifade edildiği gibi, 'türlerden' olan yerdir (Abelard 1970, 347). Bu ilke terimleri uygun bir ilişki içinde olan 'Şayet o insan ise bir hayvandır' gibi bir şartlıya açıkça uygulanır. "Zıtlardan" yerinin/topiğinin durumu keskin bir zıtlık içerisinde; bu yer "biri konulduğunda diğeri kaldırılır" şeklindeki ilkede ifade edilir ve Abelard'a göre, 'Şayet Sokrates insan ise, taş değildir' şartlısı yanlış bir şekilde tasdik edilir (Abelard 1970, 395). O, onu onaylayan yerin/topiğin aleyhine, bu şartlının gerçekte yanlış olduğunu göstermek için ifade edilen bir *reductio* (indirgeme) kanıtı türetilir; fakat (göreğimiz gibi) paralel bir *reductio* bir rakip tarafından konuya ilişkin açıklamasını itibarsız hale getirmek amacıyla ona karşı ölümcül bir şekilde konuşlandırılır.¹⁵

5. On İkinci Yüzyıl: Mantıkçı Teoloji Okulları

On ikinci yüzyılda mantıksal araştırma bireysel hocalar etrafında kümelenen tüm okulların entelektüel ürünleri ile giderek daha fazla baskın hale geliyordu. O dönemde Paris'teki kültürel koşullar genellikle buldukları yer nedeniyle "Paris Okulları" ya da karakteristik konuları nedeniyle "Mantıkçı Teoloji Okulları" (Iwakuma ve Ebbesen 1992) şeklinde adlandırılan böylesi gruplaşmaların oluşumunu destekler nitelikteydi: Bunların her biri

¹⁵ Bu *reductio* kanıtı ve onun bildiren ilkeler hakkında kapsamlı bir tartışma için bkz. Martin 1987.

kendine özgü fakat çoğunlukla teoloji alanından alınmış materyalle bağlantılı olarak bir mantık teorisi vücuda getiriyordu. Bunların sayıca artarak ortaya çıkmakta oldukları gözükür, fakat akademik konsensüs bilhassa hocaları ve yazınsal ürünlerinin etkisi nedeniyle meşhur olan beş tanesi ile sınırlanmaktaydı.

(i) Bu beşi içerisinde göze çarpan, tabii ki, *Nominales* (nominalist) diye bilinen Peter Abelard ve onun takipçileridir (Iwakuma 1992b).¹⁶ İsmi kendisi daha genel olan ‘nominalizm’ etiketinin ilk tarihsel öncüsü olarak dikkate değerdir. Fakat bu etiketi, onun mevcut çağrışımlarını geriye doğru *Nominales* uygulamak bazı yanlış anlamalara neden olabilir. Çünkü onların çağdaşlarıncı onlara nispet edilen tezlerin şimdi bizim nominalizm dediğimiz şeyle her zaman açık bir ilişkisi yoktur (Normore 1987).

(ii) Sonra sırada Paris’li Alberic’in takipçileri olan *Albricini* gelir (faal oldukları süreç: 1130-1140). Bu grup Champeaux’lu William ve onun takipçileri ile bazı tarihsel bağları var gözüküyor. *Albricini*’nin *Introductiones Montane minores* ve *Introductiones Montane maiores* gibi temel (*key*) metinleri *Introductiones dialecticae secundum Wilgelmum*’a bir derece benzer bir şekilde yapılandırılmıştır ve bu metinlerin içeriklerinin William’ın görüşlerinden bilinenler ile pek çok ortak yanı vardır (Iwakuma 2003, 3-4). Yine *Albricini*’nin karakteristiği Peter Abelard’ın, William’ın daha önceden onunla sürdürdüğü mücadelelerin bir kalıntısı olabilecek görüşlerine ilişkin belirgin bir küçümsemeye sahip gözüküyor.

(iii) Diğer bir okul Balsham’lı Adam’ın (ö. 1181) takipçileri olan (*Adamitae* de denilen) *Parvipontani*’dir. Grubun en büyük yazınsal başkanı Adam’ın, öz bilinçli bir şekilde metafizik sorulardan kaçınan ve daha ziyade sözlü tartışma teknikleri için teorik bir zemin sağlamayı amaçlayan ortodoks olmayan (alışılmışın dışında) çalışması *Ars disserendi*’sidir. Bu amaçla Aristoteles’in *Sofistik Çürütmeler*’inden yakın zamanda toplanan materyal üzerine çok fazla odaklanma söz konusudur. Organizasyon şeması oldukça

¹⁶ *Nominales*’in Peter Abelard ile ilişkisi (*association*) geçmişte tartışma konusu olmuştur. Bu mesele hakkındaki kaynakların bir derlemesi şurada bulunur: *Vivarium* 30(1) (1992).

yenidir, teknik terimlerin seçimi normdan kendine özgü bir şekilde ayrı, ve sonuç olarak oluşturduğu okurlarının talepleri dolayısıyla kendi zamanında meşhur bir eserdir.

(iv) Rakipleri kadar yenilikçi, fakat görünürde daha az münakaşacı ve belli ölçüde itibar sahibi bir papaz olan Melun'lu Robert'in (y. 1100-1167) öğretisi etrafında şekillenen (*Robertini* de denilen) *Melidunenses* dördüncü okuldur. Onun anıtsal *Ars meliduna'sı* gerçekten on ikinci yüzyıl mantık teorisinin ana damarlarından biridir. *Ars disserendi* gibi bu çalışma da Aristotelesçi şerhe daha az benzer şekilde düzenlenmiş bir yapı [oluşturmaya] çalışır. Burada Robert tüm mantık alanını sistematik bir şekilde – “terimler”, “terimlerin delalet ettiği (signify) şeyler”, “tabirler (*statements*)” ve “tabirlerle söylenen şeyler” olarak- dört başlık altında toplar ve onun görüşleri metafizik öğretiye entegre olmaya *Nominales* ya da *Parvipontani*'lerin arasında olandan daha açık bir yolda ilerler.

(v) Son okul olan *Porretani* kendi zamanında Abelard kadar meşhur bir hoca ile övünebilir. Poitiers'li Gilbert (1085/1090-1154) teolojik metinlerle en çok bilinendir -aslında yalnızca onunkiler günümüzde hala mevcuttur. Fakat o bir metafizikçi olarak hatırı sayılır bir şöhrete sahiptir ve Porretani'nin varlığı bir mantıkçı olarak daha ileri başarılarla işaret eder. Onun bu son alandaki (mantık alanındaki) çalışması en iyi, onun okulundan çıkan ve birçok karakteristik tezi kendi öğretisinden örneklediği gevşek bir şekilde düzenlenmiş kolektif bir metin olan *Compendium logicae Porretanum* aracılığıyla yaklaşılabılır. Robert'de olduğu gibi, o da metafiziksel irtibatları (*associations*) zengin bir mantık geliştirir.

Bu gruplarca desteklenen uzlaşmaz bakış açılarının tam be-timlerini bir araya getirmek küçük bir başarı olmazdı. Ancak onların öğretisel/doktrinel olarak nasıl farklılık arzettiğine bir göz atmak şimdi dahi mümkündür. Bunların başında, Abelard'ın “zıtlardan” şeklindeki yere/topiğe karşı olan kanıtından kaynaklanan probleme yönelik farklılık arzeden reaksiyonlarında gözlemlenebi-

len şey gelir.¹⁷ Bu kanıtın anahtar unsuru bir ifadenin asla kendi olumsuzlamasını ima etmeyeceği iddiasıdır; “zıtlardan” şeklindeki yer birçok çıkarıma imkan tanıdığı için Abelard bunun gücü az (*a topic of lesser strength*: zayıf) bir yer/topik olarak ortaya çıktığını savunur. Fakat yukarıda bahsedilen Alberic’in keşfettiği gibi, mantıktaki tamamen normal ve görünürde kabul edilebilir adımlar kendi olumsuzlamasını ima eden bir tabir (*statement*) sağlayabilir ve bunun tipik bir örneği olarak aşağıdaki kanıt ileri sürer (Anonymous 1967, 65-66; Martin 1987, 394-395):

- (i) Şayet Sokrates insan ise ve hayvan (*animal*) değilse, Sokrates hayvan değildir.
- (ii) Şayet Sokrates hayvan değilse, Sokrates insan değildir.
- (iii) Bundan dolayı, şayet Sokrates insan değilse, Sokrates’in insan olması ve hayvan olmaması söz konusu değildir.
- (iv) Dolayısıyla, Şayet Sokrates insansa ve hayvan değilse, Sokrates’in insan olması ve hayvan olmaması söz konusu değildir (*Therefore, if Socrates is a man and not an animal, it is not the case that Socrates is a man and not an animal*).

Abelard’ın böylesi bir şartlının doğru olamayacağı şeklindeki kaidesinin (*precept*) aksine dördüncü (iv) tabir (*statement*) bize ardbitişenin önbitişeni olumsuzladığı bir şartlı verir. Fakat dördüncünün (iv) türetildiği akıl yürütme problemsiz gözüküyor. Birinci (i) doğrudur, çünkü onun ardbitişeni sadeleştirmeyle (*by simplification*) önbitişenin sonucu olur. İkincisinin (ii) karşıtı (*contraposes*) olan ‘Şayet Sokrates insan ise Sokrates hayvandır’ açıkça doğrudur. Ve üçüncüsünün (iii) karşıtı olan ‘Şayet Sokrates insan ise ve hayvan değil ise Sokrates insandır’ eşit derecede doğrudur. Dördüncüsü (iv) şartlı kıyasın iki tatbiki ile sonuç verir (*follows*), böylece onun doğruluğu sorgulanamaz gözüküyor ve şayet böyle ise o zaman Abelard’ın kaidesi için çok daha kötüsü [söz konusudur].

Albricini, Melidunenses ve Poerretani’nin tümü yukarıdaki kanıtta bulunan vahim kusuru ortaya koyarak kaideyi korumaya

¹⁷ Bu okul tartışması Christopher Martin tarafından Martin 1987’de ve sonraki yazılarda kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır.

teşebbüs eder. Albricini'nin cevabı geçerliliğini sürdürür; onların iddiası içerilen yüklemeler arasındaki ilişkilerin basitçe bu şekilde şartlı kıyasın uygun bir tatbiki muhafaza edemeyeceği şeklindedir. 'Şayet A ise B'dir; şayet B ise C'dir; öyleyse şayet A ise C'dir'de onlar A'da betimlenen yüklemenin, B'de betimlenen yüklemenin doğruluğu ile nedensel olarak ilişkili olması gerektiğini, onun da aynı şekilde C'de betimlenen yüklemeler ile ilişkili olması gerektiğini savunurlar. Burada böyle bir nedensel ilişki geçerli değildir ve bu tür bir çıkarımın ilerlemesini sağlayacak bir temel de yoktur (Anonymous 1967, 65; Martin 1987, 396). *Porretani* ve *Melidunenses*, aksi şekilde, başlangıç (*opening*) öncülünün doğruluğunu sorgularlar. *Porretani*'ye göre sorun (*issue*) Albricini tarafından geliştirilmiş olana benzer gözüktür: Birincide (i) önbitişen ile ardbitışende bulunan yüklemeler arasındaki irtibatın olmayışı (Anonymous 1983, 22; Martin 1987, 397-398). *Melidunenses* daha geniş bir ilke aracılığıyla taşı gedğine koyar. Onlar bir yanlıştan hiçbir şeyin çıkmayacağını/gerekmeyeceğini (*Nothing follows from a falsehood*) ve dolayısıyla birincinin (i) ardbitışeninin onun önbitişeninden çıkmayacağını (ki o Sokrates hayvan değildir şeklindeki yanlış iddiayı içerir) iddia ederler (Martin 1987, 398). Tüm bu yanıtların formel olarak doğru olan bir çıkarımda bir tür irtibat düzeyi gereksinimine yer veriyor. Buna karşın, en ileri görüşlü olan *Parvipontani*'nin görüşü bu gereklilikten feragat eder ve çıkarımın sağlamlığını olduğu gibi kabul etmeye hazırlanır. Bu açıkça kusurlu bir sonucun aslında açıkça kusurlu bir öncülden çıkacağını ya da daha doğrusu, bir imkansızdan *hiçbir şeyin* çıkamaması gerektiği anlayışına yol açar, 'Sokrates insandır ve Sokrates insan değildir'den 'Sokrates taşır' [şeklinde] akla uygun bir çıkarım yapmada [olduğu gibi] (Martin 1987, 398-400).¹⁸ Bunda biz sözde gerektirme (*implication*) paradokslarının erken bir önsezisini görürüz.

Bu büyüleyici tartışma okullar arasında bir farklılık noktası meydana getirir; onların öğretisel ayrılık ve karışıklıklarının tüm hikayesi, anlatıldığında, büyük karmaşıklıklardan biri olacaktır.

¹⁸ *Parvipontanus*'un bir takipçisi olan Alexander Neckham'ın *De naturalis*'inden kısa bir alıntı yapan [şu çalışmaya] bkz. De Rijk 1962-1967, II.1, 290-291.

Hikayenin dikkat çekici bir kısmı bu dönemin, karşı örneği tekrarlayan bir analiz tekniği olarak kendine özgü kullanımı olacaktır. Dönemin mantıkçıları, mantıksal tartışmada bu tekniğin keskin gücünden kesinlikle etkilenmiştir -Alberic'in gerektirme teorileri (*theories of consequence*) üzerindeki kaplayıcı etkisine şahit olunuz. Bu metodolojik gelişmenin tarihsel arka planının bir parçasını, sırasıyla 1120'ler ve 1130'lar civarında, Aristoteles'in *Sofistik Çürütmeler*'inin girişi ve sonrasında daha da önemlisi onun *Topikler*'i oluşturur (Martin 2013, 66-67). Bu kaynaklardan Aristotelesçe tasarlandığı şekliyle diyalektik tartışma sanatı ve pratiği hakkında fikir edinmek mümkün hale gelir; bu, soru soran ve cevaplayan şeklinde formel olarak oluşturulmuş tartışmacıları ve sadece araştırmacı değil fakat rekabetçi olan ikisi arasındaki konuşmayı içerir. Amaç soru soranın, bazı tezleri (*positio*) savunmada cevap verene meydan okumasıdır. Bunun için tercih edilen yöntem tezdeki bazı kusurları ortaya çıkaran karşı örnek cümlelere başvurmak ve cevaplayana baskı altına sokmaktır. Bu cümleler *instantiae* diye bilinir olmuştur. Taktikçe kazançlı olanlar gerektiği şekliyle okullar tarafından kaydedilmiştir ve bu derlemeler onların yazılarında yaygın olarak bulunur.

Anonim *Tractatus de locis argumentationum* bu türden bir içeriği örneklendirir. O -bazısı yersel/topiksel ilişkilere, diğerleri doğrudan çıkarım ilişkilerine (eşgeçerlik, döndürme ve altıklık) dayanan- çeşitli çıkarım formlarından oluşan bir taslaktır. Her birinin alt değişkenleri mümkün her yerde ayrıştırılır, ve yazar (editöryal numaralandırma ile) 109 farklı çıkarım formunun sıra düzeni hakkında bir şeyler yazmayı tamamlar. Sunumun odak noktası bu formların örneklerinin (*examples*) ve onlara mukabil gerçek ya da görünürde karşı misallerin (*counter-instances*) tedarik edilmesi ile ileri bir şerhe ihtiyaç duyulmayacak derecede takıntılı bir şekilde ilgilidir. Çoğundan daha erişilebilir (*accessible*) bir örnek için, tartışılan doksan dört form ve belirli ve belirsiz terimlerin eşgeçerliklerinden oluşan kanıtlar tartışmasını düşününüz. Onu tam olarak alıntılıyorum:

Şimdi belirli ve belirsiz terimlerden oluşan eşgeçerliliği tartışmamız gerekiyor; bu eşgeçerliliğe göre şu tür bir kural verilir: 'Terimleri belirli ve belirsiz olan, nicelikleri aynı ve nitelikleri farklı önermeler eşgeçerlidir'. Bu kurala göre şöyle bir argüman ortaya konulur: 'Her insan hayvandır. Öyleyse her insan hayvan olmayan değildir.' Karşı örnek: 'Her insan eşek görür. Öyleyse her insan eşek olmayan görmez.' Ya da şöyle: 'Her insan beyaz idi. Öyleyse hiçbir insan beyaz olmayan değildi.' Ya da 'Her insan sağ ele sahiptir. Öyleyse her insan sağ olmayan ele sahip değildir.' (Anonymous 1981, 56)

Bu, başlangıç örneğini ve üç mümkün karşı misali sağlamaktan daha fazlasını zor yapan çıkarım formunun kamil işleyişini tamamlar. İncelenmekte olan çıkarım 'P'dir'den 'P olmayan değildir'e taşınarak şematik bir şekilde sunulabilir ve itiraz edilemez gözükür. İlk örnek ('hayvandır'/ 'hayvan olmayan değildir') çıkarımı tartışmasız en iyi şekilde gösterir. Fakat sonraki üçünün tümü bize kusurlu akıl yürütme sunar ve şayet onlar söz konusu çıkarım formunu gerçekten misallendirirlerse (*instantiate*), o zaman biz formun geçerliliğine karşı bazı delillere (*evidence*) sahip oluruz. Böyle yaparlar mı? İlk karşı misalden biri, onun orijinalden bir ayrılma gibi gözükken bir özne-nesne yapısı kullandığına dikkat çeker: 'x'tir'e karşılık olarak 'x'i görür.' İkincisi yine orijinalden bir ayrılma olan olumsuz bir niceleyicinin ('hiçbir') varlığına dikkat çeker. Üçüncüsü yukarıda serbest bir şekilde çeviriliyor; daha literali şöyledir: 'Herkesin sağ eli vardır. Öyleyse herkesin sağ olmayan bir eli yoktur.' Böyle işlendiğinde, ('herkesin') yüklemine dolaylı olarak kılıflanmış (*cased*) bir unsurun varlığı görülür, ve örneği nütürleştirmek için bir benzemezliğin yeterli olabileceği diğer bir yapısal farklılık da böyledir. Karşı misallerin gücünü değerlendirmekle birlikte onlara karşı savunmanın mantıksal yapı hakkında oldukça girift kimi iddiaları gerektireceği açıktır. Ve bu zahmetli durumların gayesi tam olarak işte budur: Onların amacı zihni teknik analize teşvik etmektir. -Böylesi bir kataloğa ilişkin küçük bir literatür şöyle dursun- *instantiaen*in (misallerin) bütünlüklü bir kataloğunun mantık kariyeri yapan biri için nasıl bir ömür boyu konuşulacak noktalar sunacağı görülebilir.

Onun sunmadığı şey ise mantıkçı olmayan biri için alana girişin erişilebilir bir noktasıdır. Az önce alıntılanan pasaj sadece en ihtiyatlı yorumun temin edildiği ve örneklerin baskın olduğu bir formatta *Tractatus de locis argumentationum*'daki çıkarım formlarının başka yüzlercesi gibi birçoğunu ya da bunlarla ilgili tartışmaları göz önüne serer. *Metalogicon*'unda Salisbury'li John on ikinci yüzyılın ortalarında mantık çalışmalarının durumu yansıtır; onun konu hakkındaki aksi yorumu disiplinin bir gericilik krizi içerisinde olduğu kanısını ileri sürer. John'un tepki gösterdiği şeyin en azından bir kısmının muhtemelen *instantiae* (örnekleme) tekniğinin artan yaygınlığı olduğu gözüküyor (Jacobi 1988, 242-243). Fakat dışardan olanlar için bu dönemin *instantiae* literatürüne yaklaşmak zor olsa da onun kendi zamanında kavramsal düzeltmeye büyük bir teşvik sağladığında ve sonraki dönemde terimist (terimci) karakteristik fikirlerinin çoğunun bu öncekinde şekillenmeye başladığında hiç kuşku yoktur.

Son söz olarak, bu bölümde ele alınan tüm periyodun gelecek nesil ile ilgili olarak mukayese edilebilir bir temsilini iddia etmek adil olur. Sonraki geleneği beslemek için ondan arda kalan her türden öğreti ögesinin, her şeyden önce mantık alanı için erişilebilir çalışmaların temel örneklerini düzenlemedeki git gide yerleşen rolü hakkında şüphe olmayabilir. Gördüğümüz gibi, en başta sekizinci ve dokuzuncu yüzyılın kısa ömürlü Platoncu paradigması söz konusudur. Sonrasında dokuzuncu yüzyıldan itibaren çıkarım ilişkilerine dikkat çeken ve zamanla sadece kıyasî çıkarımları listelemenin ötesine geçip yüklemli, şartlı ve yersel/topiksel akıl yürütme arasındaki karşılıklı ilişkilere dair yaratıcı çalışmalara [yer veren] bir paradigma söz konusudur. Ve son olarak on birinci yüzyıldan itibaren ise terimlerin özelliklerine dair yaratıcı çalışmalar vücuda getirmek için Aristoteles'in *Yorum Üzerine*'sindeki semantik spekülasyonlar ile gramer teorisini iç içe geçiren bir paradigma söz konusudur. Bu ilk yüzyılların hikayesinin ilk paradigmanın dağılımı, ikincinin erken gelişimi ve sonra üçüncünün eklenişi hakkında söylenmiş olduğu gözüküyor.

